

Др Тоде Чолан

КОЛАЈНА ОД СНА И ЖИВОТА

(Фрагмент о поезији Тина Ујевећа)

Ујевећева песничка исповест, својим непрекинутим трајањем и снажним континуитетом, јаким, неоспорним сензибилитетом и дубинама мисли, сва је у знаку његове особене **Свакидашње јадиковке** која се, својим неухватљивим тоновима, провлачи из збирке у збирку, дајући својеврсни фон **Лелеку себра** (1920) и **Колајни** (1926), **Ауту на корзу** (1932) и **Ојађеном звону** (1933), **Песмама** (1937), **Руковети** (1950) и **Жедну камену на студенцу** (1954). Јер Ујевећева **Свакидашња јадиковка**, не свакидашња у баналном, јадном смислу, дубинама својих дамара, драмом свога неспокоја и трагичношћу спознаја људске патње, значи вечити људски пев што га човек, у неумитностима кретања, казује од искона, и тај се пев не стишава и не престаје. Комплексна и бременита, **Свакидашња јадиковка** посве је једноставна песма каква се ретко сусреће у повесници југословенских књижевности, и баш зато јер је и што је таква — испевана, наиме, од једног човека и непоновљиво — она у тој повесници остаје једна и једина. Њу је исписала једна зрела младост — Ујевећ је, када је коначно уобличио ову песму (1916), имао двадесет и пет година — младост која је, прегарајући се за опште добро и опште лепоте, суочена с очајним реалностима света, губила личне радости и идеале, препуштајући се несрећама, здвојности и самоћи што су рађали патњу. И та патња, никла из преваре и промашености, из хаоса и пометње, из несрећа и изгубљених љубави, стала је да пева живот који у Ујевећевој песничкој исповести управо значи то: Патњу!, И ја сам један од путника који је живот померио — записује Ујевећ у есеју *El sentimiento tragico de la vida*. — Али нећу казати да не дугујем патњи ни једно Добро. Све противно од тога. (...) Патња ми је даровала скромност и многе озбиљне духовне дарове. Дала ми је снаге да лако живим у самоћи, као и ону да прегарам много површних ствари. На један виши степен она је одуховила моју савјест. Дала ми је напokon вишу мудрост од сазнања своје влас-

тите унутрашње густоће, чврстоће, пуноће и обујма. (...) Изгорио сам на ватри патње неколико нездравих милиметара своје пути. Изгледа да је бол пројаснио и протањило моју нечисту крв. (...) Патња је изгорјела у свети пламен много мојих црних похота, непризнатљивих жеља и гадних чежња. Она је мене свела у праву душевну чистоћу". Патња је, према томе, основа Ујевићева бића које је оплеменила за једну вишу, неухватљиву нијансу; патња то биће није уништила, али га је мучила питањима бивства и упитницима живота, живљења, раздирући га и кидајући га као и сваку снажну личност овога поднебља која није дошла на свет носећи у себи и са собом свезнање. Патња коју је носио Ујевић тражила је трептај смираја и немир самоће: „Увијек сам то тражио међу људима: да будем сам, зато да бих могао мислити на људе и на божанство, најрадије на Унутрашњег Бога“ — каже он у **Испиту самјести**. Ујевић је тежио самоћи која је за њега значила неоткривену пустињу „у којој (ће) — наглашава — ископати артешке зденце одушевљења са млазовима поезије“, и самоћа је, код Ујевића, „напокон постала плодна од најплоднијих мисли“. Тако, по Ујевићу, самоћа је све, плодотворна и чиста: „Живот је већ поставио толика питања, на која ће Самоћа одговорити у својој тишини. Самоћа је обрадована тим наривавањем питања, јер ће она наћи за све рјешена. Живот је нагомилао хиљаде увреда и озледа, а Самоћа ће умјети да је излијечи и ублажи са својим даром љубави и милости суза. Чува своја дубока откупљења за све нас . . .”

ПЕРВА
ПОКТОВРА

Када, после **Лелека себра**, објављује **Колајну**, која с **Лелеком** значи мисаону, емоционалну и стилску целину, Тин Ујевић је већ окушао и спознао племенито проклетство лутања и трагања за самоћом: био је у Паризу и Лондону где је трагао за самоћом „у пустињи велеградова“, а онда се врати у Сплит „да нађе (...) самоћу“. Саткана од сна и живота, **Колајна** се понудила зрелошћу и меланхолијом љубави која је изникла из неспоразума и превара, из огња наде и стишане страсти, сугеришући етеричност и тананост као једину чистоту љубави. У **Писму себи** Ујевић записује: „Мени се чини да је Свемир, или Нирвана, она права Жена“. А пре тога каже: „Има у жени толико ружних ствари које су за природу сасвим досљедне, али не за дух, јер упућују на живот. Зато бих и жену хтио задржати само у сфери духа, у илузорној сфери. Али онда је боље не видјети се, не постојати. (...) Број лијепих жена је чини ми се управо бесконачан. Ја их све волим, али не једну. Дакле: ниједну. Ниједну и све. (...) Али у мало-ме броју жена нашао сам Изванредну Искру која би требала бити ред реда. . .” Зато је, с много контрадикторности и апстрактности, жена у Ујевићевој песничкој исповести лепота и патња, и жена као лепота живота и живљења не да се дефинисати.

„У вилинској гести жене само је један чаробни дозив, евокација“, записује Ујевић, а у тој опасци је основно

објашњење његове чудесне **Колајне**, што је, чим је била завршена (1919), требало да носи наслов **На вратима Шпаније**.

Ујевићева песничка исповест није никаква сањарија, али јесте сан, и није нереалност него чист живот, исплетен од неспоразума у којима жена доминира и чини основну потку. Ујевић, „себар побијеђени“, избегао је, у тој својој исповести, сваку путеност и додир тела, целујући жену као загонетку („Што си? Загонетка” — пева у **Сањарији**) и дајући загонетној опиљивости квалификатив боштва „усред храма пуста”, јер, жена је величанствено „достојно мира” што сјаје „овом хоризонту плаву”, што доноси „златно сунце других клима” и нуди „пјану душу мирисаву”:

*„И докле дијелиш горди чар погледа,
просјачком људству царску милостињу,
твој ведри осмијех кроз срца од леда,*

*ко зора ружа у доцноме ињу,
сву нашу стару мисао изједа
и потапа је у сињем милињу”.*

Божанство жене и проклетство жене, уклетост човеке чежње за женом — то је та тајна и загонетка:

*„Свете јој очи казују: невина,
а бијеле руже дрићу рајском страсти.
У њеном врту знадоше се срести
и огањ руже, и невиност крина”.*

Огањ руже и невиност крина — то су метафоре, али не стилистичке природе, којима је Ујевић, у првим песничким збиркама, омеђио жену, проклетство и лепоту, сан и љубав, пред чијим ликом човек, једини, уме да „скромно клекне у славу бола и у славу снова”. Исписујући своју **Вита Нуову**, Ујевић, „будући патник страшне величине”, свестан да „љубав нема копрене ни стида”, казује своја тајанства и своје ведрине, своју чудну покрајину снова и перивој жеља у коме је жена управо онај снажно наглашени **огањ руже и невиност крина**. И он, и у **Лелеку себра** и у **Колајни**, плете божанству жене огрлицу снова, на којој су нанизани мржња и љубав, слаткост варке и понор пламеног ока, и покрет „ко игра барке”, „искре и заноси”, све, мучно бекство и трагично остајање:

*„Божанска жено, госпо непозната,
докле, и камо, мене мислиш вући?
Хора је дошла те ја морам тући
златним звекиром на бешћутна врата.*

*Од твојих чари и од бљеска злата,
од двора стрепим куда имам ући,
а крто срце морало би пући
без твог осмјешка, бесмртна беата.*

*Док сјају сунца и блиједи мјесеци,
снатрим о змају испред твога прага
и златном класју у тој мекој коси.*

*И преклињем те: Непозната, реци,
каква те туга из даљине драга,
и још ми реци, гдје си, што си, ко си?"*

Колајна се не да схватити без **Испита савјести**, Ујевићевог раног својеврсног списа који настаје после њеног коначног уобличења (1923), и тај спис, као и толика писма из оног хаотичног послератног времена, понајбоље објашњавају какви су талози живота и живљења оплодили песникову личност и из ње изнудили такву поезију какву садрже збирке **Лелек себра** и **Колајна**, који, уткани једно у друго, саопштавају оно Ујевићево, управо човеково **свакидашње**. Уза све трауматичности, грчеве, лутања и поразе, у човеку неуништиво живи чежња за лепотом која се, и у **Лелеку** и у **Колајни**, кристално одређује и која се, тим одређењем, конкретизује у жени што је, увек и свуда, у даноноћностима, паучинасто крхка и неухватљиво присутна. Стари далматински трубадури, што нису имитирали Петрарку и његов плач, појавили су се у Тину Ујевићу у једној новој снажној метаморфози, певајући свој далеки, неостварени сан о жени сад дубље и жарче, јаче и горче, силније и непосредније, са ширим, устрепталијим скалама расположења и са тананијим резонантностима осећањима. Певајући све жене и само једну жену, у исто време, Ујевић се није подредио петраркистичком маниру који жену, у трагањима за коначним решењима, одводи у смрт одакле људима, невољним, пружа утехе и сјаје; жена се код Ујевића, као највећа тајна човекова бдења и сна, увек поистовећује са животом и он је види само у живљењу, у свеживљењу и у реалности сна који је одређује свевременском. У оквиру конкретног живота и конкретне стварности она постаје, она јесте и она бива сан, са свим елементима надстварности, са свим карактеристикама боштва и свега што је чини узвишеном и наднаравном. Зато је она за њега Непозната и зато је она неизмерно силна, велика, трајна, и она је, исто тако, непоновљив доживљај и понор тог непоновљивог доживљаја. Дубине и понори тих непоновљивих доживљаја неоспорни су у Ујевићевој поезији и управо они потврђују његову мисао да „у љубави, или је постићи чисту, свету и велику, или пропасти“; то су, иначе, једине алтернативе у животу јаких духова, па су те алтернативе исписале његову поезију у којој се тако интензивно обе истичу: ниско и узвишено, тамно и светло, путено, телесно и бестелесно као да се надјачавају и, у својој сукобу, не смирују се. Ујевићева складно оркестрирана хероика лирског фона добија тако све више у својој спознајној, мисаоној потки где филозофске окоснице нису мале и нису безначајне.

„То што тражим, то што налазимо, да ли је икада било и у једној књизи?” — пита се Ујевић у **Писму себи**. Ретка подсећања у овој поезији показују да се „трагови година (. . .) бришу” и да „стари живот бива успостављен”, јер тренутни, свепостојећи „опстанак прима једну страснију и значајнију боју” и, исто тако, „више жара”. Неће и не жели ова поезија да казује никакве победе срца и она се не бави победама, као што, на свој начин, не исповеда поразе у баналном значењу, јер су и једно и друго, и победе и порази, у свакидашњем трајању нешто сасвим споредно, те, према томе и насупрот томе, Ујевићева реч песме и његова песничка исповест теже и настоје да искажу **мучност** живовања и спотицања у животу, незауостављива протицања и угледне неисказивости живота. „Неисказиви живот. Оно што бих рекао: живот без дефиниције. — констатује Ујевић. — Ја га овако мотрим из прикрајка камо допире само његови потмули и угушени звукови, одрази његових јаких удара; а он ми је одавле замршен и бесконачан као, у његову тајанству, шум мора чут из некога љетниковца на сињем валу с бијелим рубом. Сав живот, то је далеки шум и жамор у бубњићима . . . Живот нам доноси, у непрестаним наносима, најбоље идеје и појмове, редом и најљепше осјећања, са својим изненађењима и са својим потресима. А, када није пуст и празан, он, поред свега трагизма, прима у себе сав *maestoso* лијепе музикалне фразе што је, у себи, пјевушим с оркестром, дигнувши очи у неку далеку тачку . . . Вребају у животу, додуше, на сваком кораку опасности и засједе; али наша несвјесна Воља бдије у нама као добри гениј. Макар сам се родио под несретном звијездом, мени се чини да заронити у живот значи као полетјети према млијечним стазама — у **азурне бесконачности**”.

Својом песничком исповешћу, корачајући кроз живот његовим неравним стазама, Ујевић је, на свој начин, продро у дубине „азурне бесконачности”, где тако неухватљиво а видљиво, у крету и заносу, бивствује човек и жена, испуњени чежњама и полетима, и с одређеном, једнако неухватљивом лепотом, јер је чежња за лепотом, апсолутном, смисао човекова хода и јер та чежња неугасиво траје, нагонећи га, неком необјашњивом снагом својом, да се вине у висине где су „само звијезде, звијезде”. Тежња за апсолутном лепотом потенцирана је у Ујевићевој песничкој исповести неким хаосом који пречи узлете, који ломи крила и који не да напред. Идеално се у **Колајни** наслућује и та слутња, праћена и мућена хаосом, чини лирски патос ових исповести у којима жена надмоћно стоји пркосећи изазовом и летовима. А те летове следила је Нирвана као једина сигурност и непромашај. Жена, идеал света и живота, идеал лепоте и човеков суноврат, изискрила се у Ујевићевим песмама у савршенство, а то је оно за чим је овај песник од почетка трагао и што је, већ на почетку свога песничког лета, наслутио. Та слутња идеалног и савршеног,

слутња идеалне драге и идеалне љубави, прометнула се у неспокој и немир који су овој поезији дали печат изузетне драматске снаге и дубоког психичког дамара, а тиме и одређене дубине, емотивне, и дубине особених, лирских расположења. Речи ове поезије „црне (су) од дубине“ и те „су пјесме зреле и без буке“; избиле, „шикнуле из тмине“, Ујевећеве песме, од првих „стреме ко пружене руке“, и те песме писао је песник у коме је тако интензивно egzistirao и патник којему се патња, људска, претварала у сан а сан, опет, транспоновао у опаку стварност. Стаза Варке и стаза Смрти, путеви Наде и Открића, цесте Сванућа и Огњица исписали су стихове **Колајне** који су, својим одређеним током и расположењем, наставци **Свакидашње јадиковке** и у којима су се жудње, неугасне, страсне, велике и неуништиве, искристалисале својим топлинама и не стишавају се.